

بررسی نقش حسابدار قضایی در دادرسی جرم پولشویی

نادر جعفری^۱، حبیب اله دهقان^۲، رویا دارابی^۳

چکیده

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۰۳

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۸

با توجه به گسترده شدن و پیچیده شدن جرم‌های دارای جنبه مالی مانند جرم پولشویی توسط مجرمان یقه سفید، نیازمند حسابداران قضایی هستیم که بتوانند تقلب را کشف کنند و نظام قضایی را در کشف و پیشگیری از جرم یاری نمایند. هدف از این پژوهش بررسی نقش حسابرس قضایی در دادرسی جرم پولشویی هستیم. این پژوهش توصیفی از نوع علی-مقایسه‌ای است و در این پژوهش از پرسشنامه استفاده شده و از روش آماری تی مستقل دو جمله‌ای با استفاده از نرم افزار SPSS آزمون‌های آماری انجام گردید. جامعه این پژوهش شامل قضات دادگاه‌های شعب تهران، وکلای کانون مرکز، کارشناسان رسمی دادگستری و حسابداران رسمی تهران بود. از این میان ۶۰ نفر به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند. نتایج این پژوهش بیانگر این امر است که حسابداری قضایی در دادرسی جرم پولشویی در مقطع دکتری موثرتر از حسابداری قضایی در مقطع ارشد است. همچنین حسابداری قضایی در دادرسی جرم پولشویی با سنوات خدمتی بالا موثرتر از حسابداری قضایی با سنوات کم است. در پایان نیز مشخص گردید حسابداران قضایی در دادرسی جرم پولشویی با جنسیت مرد موثرتر از حسابداران قضایی با جنسیت زن هستند.

واژه‌های کلیدی: حسابدار قضایی، تقلب، جرم پولشویی، فرآیند دادرسی، دادگاه.

طبقه‌بندی موضوعی: M41

کد DOI مقاله: 10.22051/ijar.2017.9480.1103

^۱ کارشناس ارشد حقوق اقتصادی، شهید بهشتی، (philosophia_18@yahoo.com)

^۲ دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه آزاد علوم تحقیقات، (نویسنده مسئول)، (dehghan.habib7@gmail.com)

^۳ دکتری حسابداری، دانشیار دانشگاه آزاد علوم تحقیقات، (royadarabi110@yahoo.com)

مقدمه

در سال‌های اخیر، رسوایی‌های مالی بسیاری به اطلاع عموم رسیده است. این گزارش‌ها به عنوان مثال در آمریکا در زمینه تقلبات شغلی افزایش چشمگیری داشته است و حساسیت و نگرانی عمومی را در خصوص جرم‌هایی مانند پولشویی برای حمایت از تروریسم و همچنین جرم پولشویی افزایش داده است. (وست ویرجینیا یونیورسیتی^۱، ۲۰۰۷). برای مثال در رسوایی مالی که در خصوص شرکت انرون که هفتمین شرکت سرمایه‌گذار در آمریکا بود رخ داد، سرمایه شرکت به معنای واقعیت کلمه به صفر رسید. ماموریت حساب‌برسان در این زمان پشتیبانی از سرمایه‌گذاران، صندوق‌های بازنشستگی، کارمندان و شرکت‌های بیمه‌ای بود که به دلیل تقلب همگی در معرض ورشکستگی قرار داشتند. (گاتلیب^۲، ۲۰۱۴). رسوایی‌های مالی در سال‌های اخیر در ایران نیز منتشر گردیده است که نمونه‌هایی مانند پرونده‌ی سه هزار میلیارد تومانی از این قبیل پرونده‌ها هستند. جرائم مالی گسترده و رسوایی‌های مالی نیاز به آموزش کشف تقلب از طریق حسابداران قضایی^۳ را دو چندان نموده است (پیرسون^۴ و سینگلتن^۵، ۲۰۰۸).

حسابدار قضایی، حسابدارانی هستند که بعد از اتهام و شکایت که منجر به پیدا شدن شواهد و مظلونین تقلب می‌شود، آغاز به کار می‌کنند. حساب‌برسان قضایی افراد با تجربه، آموزش دیده و آگاه هستند که در تمام مراحل مختلف تحقیق به دنبال کشف تقلب هستند (بولوگنا^۶، لیند کوئیست^۷، ۲۰۱۰). در حقیقت با توجه به گسترده و پیچیده شدن جرم‌های دارای جنبه مالی مانند جرم پولشویی توسط مجرمان یقه سفید^۸، نیازمند حسابدارانی هستیم که بتوانند تقلب را کشف و نظام قضایی را در کشف و پیشگیری از جرم کمک نمایند. حسابداران فوق الذکر در معاملات گوناگون به دنبال کشف و افشای تقلبی هستند که از منظر حقوقی جرم انگاری شده است.

زمینه کاری حسابداران تقلب و حسابداران قضایی در حقوق ایران شامل موارد زیادی می‌شود. از جمله می‌توان به جرم‌ها در زمینه سهام، ورشکستگی به تقلب، جرائم سایبری، کلاهبرداری و جرائم بیمه‌ای و جرم پولشویی (که در پژوهش حاضر به آن خواهیم پرداخت) اشاره نمود.

امروزه، پدیده شوم پولشویی به یکی از معضلات اقتصاد جهانی تبدیل شده است. از این رو، کشورها و مجامع بین‌المللی عزم خود را جزم کرده اند تا با این پدیده و آثار و تبعات مخرب

آن مقابله نمایند. تدوین استانداردهای بین المللی، تهیه زیرساخت‌های حقوقی و قوانین و مقررات مرتبط، معرفی بهترین روش‌ها و رویه‌ها برای مقابله با این معضل، استفاده از فناوری‌های روز، گسترش همکاری‌های بین المللی و... بیانگر اهمیتی است که کشورها و مجامع یاد شده برای این موضوع قائل هستند. برای دادرسی در جرم پولشویی، ما هم نیازمند قضات و وکلای مسلط به نظام حقوقی هستیم و هم نیازمند حسابدارانی هستیم که هم به بخش مالی این جرائم تسلط داشته باشند و هم بتوانند نظام حقوقی را درک نمایند تا بتوانند به دادرسی جرم پولشویی کمک نمایند.

در دهه اول قرن بیست و یکم اخبار فراوانی از گزارش‌های مربوط به تقلب و شاخص‌های آن که هزینه اقتصادی کشورها را بالا می‌برد منتشر گردید. در این سال‌ها تقلب‌های بزرگی مانند تقلب در صورت‌های مالی شرکت‌های انرون^۹ و ورلد کام^{۱۰} در سطح جهانی (بولوگنا، لیند کوئیست، ۲۰۱۰) و همچنین پرونده‌های عظیم فساد بانکی و فسادهای مالی غیربانکی در ایران مطرح شده است. به عنوان مثال در گزارشی که در سال ۲۰۰۸ در آمریکا منتشر شد نشان دهنده این بود که هزینه تقلبات و سوءاستفاده‌های مالی برای کسب و کار بالغ بر ۴۰۰ میلیارد دلار است و کشورهای در حال توسعه نیز شش درصد از درآمد ملی خود را در اثر فعالیت‌های متقلبانه از دست می‌دهند (کالیورت^{۱۱}، ایدو و^{۱۲}، ۲۰۱۲). این تقلب‌ها در صنعت بیمه و سایر زمینه‌ها در ایران نیز رخ داده است که البته امار دقیقی از میزان ارزش این تقلب‌ها در دسترس عموم نیست. با توجه به میزان بالای تقلبات مالی در زمینه‌های گوناگون، دستگاه قضایی برای کشف و تعقیب مجرمان و متهمان کاری بس دشوار در پیش دارد. امروزه با پیشرفت فناوری و تخصصی شدن امور و فنون، اظهارنظر کارشناسانه و حرفه‌ای در امور، بیش از پیش مورد نیاز است. این نیاز در تمامی موضوعات و رشته‌ها احساس می‌شود به گونه‌ای که رشته حقوق و امور قضایی نیز از آن مستثنا نیست؛ همان‌طور که در دعاوی مربوط به پولشویی شاهد اظهار نظرات کارشناسانه و تخصصی هستیم، زیرا دادرسی، عالم به تمامی امور مربوط به دعاوی نبوده و صرفاً متخصص مباحث حقوقی و قضایی است (ساعی، ثقفی، ۱۳۹۲). با توجه به تحول، توسعه و پیشرفت‌های حاصله در این دوران اثبات برخی از موضوعات مالی از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار شده و تشخیص آنها نیازمند خبرگی و تخصص خاص است که با ارائه معلومات فنی و تخصصی، حقیقت موضوع روشن می‌شود. بنابراین رجوع به کارشناسان و خبرگان حسابرسی جهت انجام

تحقیقات و کشف واقعیت در مباحث مالی پیچیده از اهمیت بالایی برخوردار است. در این میان حسابداری قضایی می‌تواند به مثابه بازوی توانمندی در جهت کشف واقعیت و روشن شدن حقیقت به دادگاه کمک نمایند. و کلاً نیز می‌توانند با استناد به نظریات کارشناسی حساب‌برسان، به اثبات ادعای خود یا رد دعوی خواننده در دعوی پولشویی، بکوشند.

هدف اصلی در این مقاله حول سه محور شامل تبیین تفاوت معنادار حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی مختلف بر دادرسی جرم پولشویی، تبیین تفاوت معنادار حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات خدمت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی و تبیین تفاوت معنادار حسابداری قضایی در دو گروه با دو جنسیت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی است که برای بررسی این موارد فرضیه‌های زیر طرح شده‌اند:

- حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد.
- حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات خدمت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد.
- حسابداری قضایی در دو گروه با دو جنسیت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد.

مبانی نظری

پیش از پرداختن به مبانی نظری در حسابداری دادگاهی در ارتباط با جرم پولشویی، چند مفهوم کلیدی به چشم می‌خورد که ابتدا به بررسی آنها می‌پردازیم. این مفاهیم شامل حسابداری قضایی، تقلب، جرم و پولشویی است.

حسابداری قضایی: حسابداری قضایی به معنای روشی جامع برای بررسی تقلب است. این امر شامل جلوگیری از تقلب و تجزیه و تحلیل کنترل‌های ضد تقلب نیز می‌شود. حسابداری قضایی شامل حسابرسی از سوابق حسابداران که در جستجوی تقلب بوده‌اند نیز می‌شود. بررسی تقلب برای اثبات یا رد وقوع تقلب بخشی از حسابداری قضایی است. در تعاریف، حسابداری قضایی را علمی دانسته که با استفاده از واقعیتهای حسابداری و مفاهیمی که توسط روشهای حسابداری جمع آوری شده است، تکنیک‌ها و راه‌حلهایی تهیه می‌گردد که به واسطه آنها مشکلات

قضایی حل و فصل گردد. مشکلات قضایی که نیازمند به کارگیری مهارت‌های تحقیقی، حسابداری و حسابرسی است (انوف، اوکیاکو و اتوب، ۲۰۱۳).

تقلب: انجمن حسابداری آمریکا تقلب را «یک مفهوم موسع قانونی که بنا بر عمدی یا غیر عمدی بودن آن، از اشتباه متمایز می‌گردد»، تعریف نموده است (گلدمن، ۲۰۱۰). در ایران نیز براساس استاندارد حسابرسی شماره ۲۴۰، تقلب را «هرگونه اقدام عمدی یا فریبکارانه یک یا چند نفر از مدیران، کارکنان یا اشخاص ثالث، برای برخورداری از یک مزیتی ناروا یا غیرقانونی؛ هرچند تقلب یک مفهوم قانونی گسترده دارد، اما آنچه به حسابرس مربوط می‌شود، اقدامات متقلبانه‌ای است که به تحریف با اهمیت در صورتهای مالی می‌انجامد. هدف برخی از تقلبات ممکن است تحریف صورتهای مالی نباشد. حسابرسان درباره وقوع تقلب قضاوت حقوقی نمی‌کنند»، تعریف نموده است.

جرم: از جرم تعاریف متعددی صورت پذیرفته است. روسو جرم را «هر فعلی که قرارداد اجتماعی را نقض کند» تعریف نموده است و کانت نیز در تعریف جرم بیان می‌دارد «هر عملی که مخالف قانون و عدالت باشد، جرم است». در تعریف اول قرارداد اجتماعی به عنوان یک ارزش تلقی شده است در حالی که در تعریف دوم عدالت و اخلاق محترم شمرده شده است (زراعت، ۱۳۹۲). اسمیت، حقوقدان امریکایی جرم را چنین تعریف نموده است، «جرم، رفتاری ضد اجتماعی است که دولت آن را برای ضرری که به خود و جامعه وارد می‌کنند، جرم‌انگاری کرده است.» (عبدالوهاب، ۱۹۷۵). قانونگذاران در ایران نیز در ماده دو قانون مجازات اسلامی جرم را به نحو زیر تعریف نموده‌اند، «ماده ۲- هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود».

پولشویی: پولشویی به معنی تطهیر پول، البته نه به معنای شستشوی فیزیکی و گندزدایی و لکه‌گیری و ضدعفونی کردن اسکناس‌ها و سکه‌های رایج، بلکه به معنای انجام عملیاتی که درآمدهای با منشا غیرقانونی و غیر اخلاقی را قانونی و اخلاقی جلوه دهد و بعد این پولهای ظاهراً قانونی و تمیز شده را وارد سیستم بانکی نموده و با تبدیل آنها به ارز، امکان خروج آنها از کشور را فراهم آورد تا آنها هم به چرخه اقتصاد جهانی بپیوندند (دانایی، ۱۳۸۳). پولشویی به خاطر اهمیت و شیوع بالایی که دارد می‌تواند بسیاری از مصادیق تقلب را در خود جای دهد و به نظر می‌رسد جرمی بسیار گسترده است که یکی از اصلی‌ترین حوزه عمل حسابداران قضایی است.

حسابدار قضایی در نظام حقوقی ایران

در نظام حقوقی ایران، کارشناسان رسمی دادگستری با تخصص حسابداری در زمره نزدیک ترین اشخاص به حسابداران قضایی قرار می‌گیرند، البته حوزه عمل این حسابرسان بسیار محدودتر از مسائلی است که بحث می‌شود. مثلاً همانطور که قبلاً گفته شد کارشناسان رسمی دادگستری در ایران نمی‌توانند خودسرانه به مصاحبه با افراد و مضمونین بپردازند و همچنین در حقوق ایران امکان بکارگیری کارشناسان رسمی به عنوان شاهد برای تقویت یک ادعا ممکن نیست، اما حوزه عمل حسابرسان قضایی در نظام حقوقی ایران نیز می‌تواند بسیار گسترده تعریف شود و شامل جرم‌های گوناگون مالی و اقتصادی از جمله جرم پولشویی گردد.

رجوع به کارشناس مختص حقوق کنونی نیست و از دیرباز در متون فقهی با عنوان نظر اهل خبره مورد توجه فقها بوده است (ساعی، ثقفی، ۱۳۹۲). فقها در خصوص صحت رجوع به اهل خبره اجماع دارند، اما بعضی در رجوع به نظر اهل خبره در دعاوی و فصل خصومت، شرایط شهود را لازم می‌دانند و «انما ا قضی بینکم بالبینات و الایمان» سخن مشهور پیامبر را مستند قرار می‌دهند. عده‌ای دیگر، شرایط شهود را برای اهل خبره لازم نمی‌دانند و معتقدند کسانی که هم بر ضرورت این شرایط تأکید کرده‌اند مبحث شهادت شهود و قول اهل خبره را خلط کرده‌اند (اصول مظفر، ترجمه: غروی، شیروانی، ۱۳۸۸). براساس استاندارد حسابرسی شماره ۲۴۰، در این شرایط حسابرس اظهار نظر حقوقی نمی‌کند، بلکه در نظام حقوقی ایران جرائم اقتصادی که موضوع بررسی حسابرس قضایی است، توسط هیات منصفه بررسی نمی‌شوند و تمامی موارد مستقیماً به واسطه خود قاضی پرونده بررسی می‌شود.

فرآیند حسابداری قضایی در نظام حقوقی ایران

کارشناسان حسابدار رسمی دادگستری، در نظام حقوقی ایران جزو حسابداران قضایی محسوب می‌گردند. مقنن ضوابطی را برای نحوه عمل آن‌ها و همچنین نظارت بر آن‌ها پیش بینی کرده است. به عنوان مثال ماده ۵۸۸ قانون مجازات اسلامی بیان می‌دارد که «هر یک از داوران و ممیزان و کارشناسان اعم از این که توسط دادگاه معین شده باشد یا توسط طرفین، چنان چه در مقابل اخذ وجه یا مال به نفع یکی از طرفین اظهار نظر یا اتخاذ تصمیم نماید به حبس از شش ماه تا دو سال یا مجازات نقدی از سه تا دوازده میلیون ریال محکوم و آنچه گرفته است به عنوان

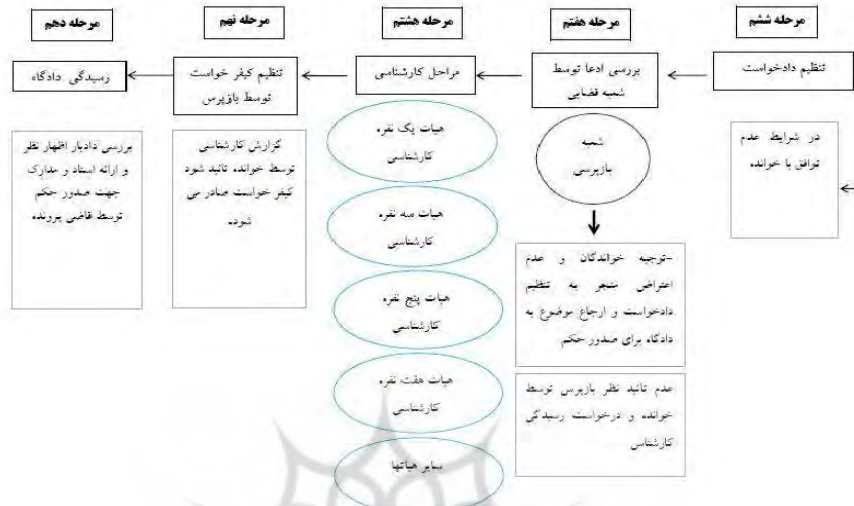
مجازات مؤدی به نفع دولت ضبط خواهد شد». علاوه بر این، قانون راجع به کارشناسان رسمی مصوب سال ۱۳۸۱ نیز مواردی را به عنوان تخلف برای کارشناسان مزبور در نظر گرفته است.

در خصوص نظرات حسابداران قضایی در دادگاه نیز، ضوابطی در قانون آیین دادرسی مدنی (مصوب ۱۳۷۹/۷/۲۱) و آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۴/۲/۴) مشخص گردیده و هیات یک نفره، سه نفره، پنج نفره و هفت نفره بنا به شرایط تشکیل می‌شود و به موضوع رسیدگی می‌نماید. از آنجا که پولشویی جرم است، بنابراین باید حسابداری قضایی بر اساس آیین دادرسی و نه آیین دادرسی مدنی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجی‌گری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضائی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه وضع می‌شود.»

در شکل ۱ به بررسی فرآیند حسابداری قضایی در نظام حقوقی ایران با رویکرد کیفری پرداخته شده است.

«فرآیند حسابداری قضایی در ایران»

شکل (۱): فرآیند حسابداری قضایی در ایران

ارکان جرم پولشویی

تاریخچه جرم پولشویی را می‌توان به قدمت اولین اعمال مجرمانه که توسط انسان در کره زمین صورت گرفت، دانست. به عبارت دیگر، وقتی انسان دست به اولین سرقت زد و وجدانش دریافت که کار قبیحی انجام داده است، دست به کار پولشویی زد. به عبارتی کوشید اعمال مسروقه را مخفی، جابجا و تغییر شکل داده یا با اموال دیگرش بیامیزد تا ردی از اعمال مجرمانه او باقی نماند.

ایالات متحده آمریکا اولین کشوری است که پولشویی را در عداد جرایم به شمار آورد و در سال ۱۹۸۶ قانون محکمی را در این زمینه به تصویب رساند. البته هدف اصلی این قانون بیشتر اقدام علیه تجارت مواد مخدر تا پول نقد بود. با جود این، قانون مزبور به صورتی جامع تدوین شده و برای مبارزه با جرائم مالی، اختیارات وسیعی را برای مجریان و ناظران دادستان‌های فدرال در نظر گرفته است (دانایی، ۱۳۸۳). بعد از آمریکا کشورهای دیگر نیز در همین زمینه اقدام به قانون گذاری نمودند. جمهوری اسلامی ایران یکی از آخرین کشورهایی بود که در این زمینه دست به قانون گذاری زده است. در همین راستا لایحه قانون پولشویی در سال ۱۳۸۱ به مجلس

شورای اسلامی تقدیم شد، اما تصویب این قانون تا پنج سال بعد در مجلس معطل ماند و نهایتاً در ۱۳۸۶/۱۱/۰۲ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۱۷ به تایید شورای نگهبان رسیده است.

پولشویی از جمله جرائمی است که در بسیاری از موارد به صورت سازمان یافته رخ می‌دهد. از طرفی اثبات جرم پولشویی به دلیل مشتری مداری و خدمات محوری بانک‌ها و موسسات مالی و اتکای آنها به اصل برائت و اصل رازداری بسیار مشکل است. به همین سبب در سطح جهانی «گروه اقدام مالی در مبارزه با پولشویی» (FATF) تشکیل شد تا به مبارزه با این جرم اقتصادی بپردازد. گروه اقدام مالی (FATF) در سال ۱۹۸۹ توسط کشورهای گروه هفت^{۱۴} شکل گرفت و یک سازمان بین‌الدولی^{۱۵} می‌باشد که هدف آن توسعه و پیشرفت واکنش بین‌المللی نسبت به مسئله پولشویی است. در اکتبر ۲۰۰۱، گروه اقدام مالی مأموریت خود را گسترش داد و شامل مبارزه با تروریسم نیز ساخت.

گروه اقدام مالی یک مجموعه سیاست‌گذار است که کارشناسان حقوقی، مالی، و ضابطین قانون را در کنار هم قرار می‌دهد تا در قوانین و مقررات کشورها اصلاحات لازم پدید آید. در حال حاضر، ۳۴ حوزه قضایی (کشور و سرزمین) و ۲ سازمان منطقه‌ای^{۱۶} عضو گروه اقدام مالی می‌باشند. این ۳۶ عضو هسته تلاش‌های جهانی مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم را تشکیل می‌دهند. همچنین ۲۷ سازمان بین‌المللی و منطقه‌ای بعنوان اعضای وابسته و ناظر با گروه اقدام مالی همکاری دارند؛ این سازمانها حق رأی ندارند، اما در جلسات و گروه‌های کاری بطور کامل شرکت می‌کنند. سه وظیفه اصلی گروه اقدام مالی در ارتباط با پولشویی به شرح زیر است:

(۱) نظارت بر پیشرفت اعضاء در اجرای تدابیر مقابله با پولشویی؛

(۲) تجزید نظر و گزارش روندها، تکنیک‌ها و اقدامات متقابل؛

(۳) توسعه، اتخاذ و اجرای استانداردهای مبارزه با پولشویی در سطح جهان (سایت اینترنتی فتف، ۱۳۹۴).

پولشویی یکی از جرائم اقتصادی است که در حوزه عمل حسابدار قضایی قرار می‌گیرد. گروه کاری اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی موسوم به «فت»^{۱۷} پول شویی را به شرح ذیل تعریف نموده است:

«- تحصیل، تملک، نگه داری، تصرف یا استفاده از درآمدهای حاصل از جرم با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد .

- تبدیل، مبادله یا انتقال درآمدهای حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده و یا کمک به مرتکب، به نحوی که مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نشود .

- اخفا، پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه جایی یا مالکیت درآمدها حاصل از جرم که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده است» (جزایری (۱۳۸۲) و ماده دو قانون مبارزه با پولشویی).

پولشویی جرمی جدید است و به همین سبب نمی توان از لحاظ فقهی برای آن تعریفی پیدا کرد، اما پولشویی را می توان از لحاظ فقهی در زمره تعزیرات، به حساب آورد. به طور خلاصه باید گفت که مبنای فقهی پولشویی در فقه با دو مولفه ثابت می گردد. قاعده «اکل مال به باطل»^{۱۸} و قاعده «لاضرر»^{۱۹}، قواعدی هستند که از لحاظ فقهی پولشویی را ممنوع می نمایند (سلیمانی، عبدالمهدی نژاد، ۱۳۸۹). اگرچه پولشویی می تواند یک تهدید جدی برای عملکرد صحیح بازار مالی باشد، اما از طرفی می تواند پاشنه آشیل فعالیت مجرمانه نیز باشد. بسیاری از سازمان های جنایی و مجرمان خطرناک از طریق بررسی سوابق مالی و کشف پولشویی شناسایی می شوند. در بسیاری از موارد کشف پولشویی تنها راه رساندن پول از دست رفته به قربانی است. نکته مهمتر این که هدف اصلی مجرمان استفاده از منفعت به دست آمده است و اگر پولشویی کشف گردد، این هدف آن ها عقیم می ماند (اویدوکان، ۲۰۱۴).

پیشینه پژوهش

بیبا مشایخی و احمد آژنگ (۱۳۹۲) تنها مقاله فارسی چاپ شده در این زمینه با عنوان «حسابداری دادگاهی و عدالت» را به رشته تحریر در آورده اند. نویسندگان در این مقاله، به بررسی مفهوم حسابداری قضایی پرداخته اند. مقاله مزبور بیشتر به بررسی کلیات موضوع مطروحه پرداخته است و مسائلی مانند نقش حسابداری قضایی در ارتقای عدالت، دلایل نیاز به حسابدار قضایی، حوزه عمل حسابداران قضایی، ویژگی های حسابدار قضایی، آموزش حسابداران قضایی را بصورت خلاصه مورد بررسی قرار داده اند.

پیترسون کی اوزیلی (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «حسابداری قضایی و تقلب» به بازبینی تقلب، حسابداری قضایی، مهارت‌ها و آموزش‌های دانشگاهی حسابداری قضایی پرداخته است. همچنین او در این پژوهش به بررسی این امر پرداخت که چرا میان صاحب‌نظران دانشگاهی در رابطه با مقررات مربوط به کشف تقلب اختلاف نظر بسیاری وجود دارد؟ همچنین درصدد پاسخگویی به این سوال برآمد که چرا حسابداری قضایی تاکنون نقش کمی در سیاستگذاری‌ها در خصوص کشف تقلب داشته است؟

کلثوم صالح و روزانینون اب عزیز (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان « صفات، مهارت‌ها و ارزش‌های اخلاقی بخش عمومی حسابداران قضایی: یک بررسی تجربی» به بررسی صفات ضروری و مهارت‌های اساسی و ارزش‌های اخلاقی در حوزه‌ی بخش عمومی حسابداران قضایی پرداخته است. این تحقیق به صورت پیمایشی صورت گرفته است. جامعه آماری از میان حسابداران و دانشجویان انتخاب گردید. آنها به مقایسه سه گروه (متخصصین، دانشجویان و مصرف کنندگان سرویس‌های حسابداری قانونی) پرداختند. نتایج نشان داد که ۵ سری اول اطلاعات که شامل اخلاقی، تحلیلی، جهت‌گیری جزئی، اطمینان و ارزیابی می‌باشد، در صفات، مهارت و ارزش‌های اسلامی سه گروه تفاوت دارد.

طرح تحقیق

طرح این پژوهش طرح توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای است، زیرا تلاش می‌شود که به مقایسه حسابداری قضایی بر جرم پولشویی در گروه‌های گوناگون پرداخته شود.

جامعه و نمونه گیری

جامعه‌ی این پژوهش شامل قضات دادگاه‌های شعب تهران، وکلای کانون مرکز، کارشناسان رسمی دادگستری و حسابداران رسمی تهران بود. از این میان ۶۰ نفر به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند. برای تحلیل سوالات پژوهش از آزمون تی مستقل دو جمله‌ای با استفاده از نرم افزار SPSS-18 استفاده شد. شرکت کنندگان پس از اعلام رضایت برای شرکت در پژوهش، در زمان حضور در دادگاه‌های شعب و در کانون وکلاء، به پرسشنامه نقش حسابدار قضایی در جرایم پولشویی پاسخ دادند. از بین ۷۲ پرسش‌نامه‌ی پخش شده، تعداد ۶۷ پرسش‌نامه تکمیل

و برگشت داده شد. با بررسی‌های انجام شده ۶۰ پرسش نامه کامل و قابل ارزیابی بود. ۳۴/۴ درصد از شرکت کنندگان زن و ۶۳/۹ درصد از شرکت کنندگان مرد بودند.

جهت تعیین اعتبار و روایی پرسش نامه در این تحقیق از روش اعتبار محتوا استفاده شده است. برای تعیین روایی با مطالعه منابع مربوط، طرح اولیه پرسش نامه تهیه گردید و توسط اساتید، کارشناسان و متخصصان این امر مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه مواردی جهت اصلاح پیشنهاد گردید و نکات مبهم و نارسا برطرف و برخی گویه‌ها که ارتباط کم تری با اهداف تحقیق داشتند، اصلاح شد و پرسش نامه نهایی تدوین گردید. پرسش نامه نقش حسابداری قضایی در جرایم پولشویی شامل ۱۵ سوال است که میزان نقش حسابداری قضایی در پیش‌گیری و شناسایی جرم پولشویی را می‌سنجد. این پرسشنامه بر پایه مقیاس پنج رتبه‌ای لیکرت تنظیم شده است؛ بدین صورت که به پاسخ کاملاً موافق نمره ۵ و به پاسخ کاملاً مخالف نمره ۱ تعلق می‌گیرد. براساس این شیوه نمره گذاری نمره کل فرد از ۱۵ تا ۷۵ متغیر است. به منظور محاسبه پایایی پرسش نامه در این تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS محاسبات لازم انجام و مشخص گردید که پرسش نامه تهیه شده از پایایی ۰/۹۸ برخوردار می‌باشد که قابل قبول است.

نگاره (۱): نتایج ضریب پایایی به دست آمده برای مقیاس نقش حسابداری قضایی در جرایم پولشویی

ضریب آلفا	تعداد سوالات	تعداد	پرسشنامه
۰/۹۸	۱۵	۶۰	نقش حسابداری قضایی در جرایم پولشویی

نتایج آماری

برای تجزیه و تحلیل سوال اول پژوهش، آیا حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد؟ از آزمون تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه مقاطع تحصیلی مختلف استفاده می‌شود. نگاره ۲ به مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه با مقاطع تحصیلی ارشد و دکتری می‌پردازد.

نگاره (۲): آزمون‌های تی مستقل برای مقایسه‌ی حسابداری قضایی در مقاطع تحصیلی ارشد و دکتری

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	تی	درجه آزادی	سطح معناداری
حسابداری قضایی	۳۰	۵۳/۰۷	۵/۲۹۱	-۳/۳۷۴	۵۸	۰/۰۰۱
	۳۰	۵۸/۱۳	۶/۲۹۶			

با توجه به نگاره فوق، مقدار تی برای حسابداری قضایی (۳/۳۷۴-) می‌باشد که از تی نگاره (۱/۹۶) بیشتر است و با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۱) که از (۰/۰۵) کمتر است، با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که حسابداری قضایی در مقاطع تحصیلی ارشد و دکتری با هم تفاوت معناداری دارد. با توجه به میانگین مقیاس حسابداری قضایی مقطع دکتری (۱۳/۵۸) که از میانگین مقیاس حسابداری قضایی مقطع ارشد (۵۳/۰۷) بیشتر است، می‌توان دریافت که حسابداری قضایی بر دادرسی جرم پولشویی در مقطع دکتری بیشتر از مقطع ارشد است.

برای تجزیه و تحلیل سوال دوم پژوهش، آیا حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات خدمت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد؟ از آزمون تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات کم و زیاد استفاده می‌شود. نگاره ۳ به مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه با سنوات زیاد و کم می‌پردازد.

نگاره (۳): آزمون‌های تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در گروه‌های با سنوات بالا و پایین

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	تی	درجه آزادی	سطح معناداری
حسابداری قضایی	۲۹	۴۹/۹۳	۳/۹۸۱	-۱۳/۸۸۶	۵۸	۰/۰۰۰۱
	۳۱	۶۰/۰۹	۱/۸۱۴			

با توجه به نگاره فوق، مقدار تی برای حسابداری قضایی (۱۳/۸۸۶-) می‌باشد که از تی نگاره (۱/۹۶) بیشتر است و با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰۱) که از (۰/۰۵) کمتر است، با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که حسابداری قضایی در گروه‌هایی با سنوات مختلف با هم تفاوت

معناداری دارند. با توجه به میانگین مقیاس حسابداری قضایی گروه سنوات بالا (۶۰/۰۹) که از میانگین مقیاس حسابداری قضایی گروه سنوات پایین (۴۹/۹۳) بیشتر است می‌توان گفت، حسابداری قضایی بر دادرسی جرم پولشویی در گروه با سنوات بالا بیشتر از گروه با سنوات پایین است.

برای تجزیه و تحلیل سوال سوم پژوهش، آیا حسابداری قضایی در دو گروه با دو جنسیت مختلف بر دادرسی جرم پولشویی با هم تفاوت معناداری دارد؟ از آزمون تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه زنان و مردان استفاده می‌شود. نگاره ۴ به مقایسه حسابداری قضایی در دو گروه زنان و مردان می‌پردازد.

نگاره (۴): آزمون‌های تی مستقل برای مقایسه حسابداری قضایی در زنان و مردان

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	تی	درجه آزادی	سطح معناداری
حسابداری قضایی	۲۱	۵۰/۱۴	۱۱۴/۴	-۶/۳۴۹	۵۸	۰/۰۰۰۱
مردان	۳۹	۵۸/۵۴	۵/۲۴۶			

با توجه به نگاره فوق، مقدار تی برای حسابداری قضایی (-۶/۳۴۹) می‌باشد که از تی نگاره (۱/۹۶) بیشتر است و با توجه به سطح معناداری (۰/۰۰۰۱) که از $(p < ۰/۰۵)$ کمتر است، با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که حسابداری قضایی در زنان و مردان با هم تفاوت معناداری دارد. با توجه به میانگین مقیاس حسابداری قضایی مردان (۵۸/۵۴) که از میانگین مقیاس حسابداری قضایی زنان (۵۰/۱۴) بیشتر است، می‌توان دریافت که حسابداری قضایی بر دادرسی جرم پولشویی در مردان بیشتر از زنان است.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر عوامل موثر در تأثیرگذاری حسابداری قضایی در جرم پولشویی در میان قضات دادگاه‌های شعب تهران، وکلای کانون مرکز، کارشناسان رسمی دادگستری و حسابداران رسمی تهران مورد بررسی قرار گرفت. تقلبات مالی از جمله جرم پولشویی از جمله جرائمی است که در محیط کسب و کار معاصر شیوع پیدا کرده است. پیشگیری از جرم پولشویی یکی از اقداماتی است که می‌تواند از ایجاد آسیب‌هایی که به نظام اقتصادی وارد

می‌آید، پیشگیری نماید. همچنین کشف و اثبات این جرم در دادگاه امری است که می‌تواند امنیت را به بازار و نظام اقتصادی بازگرداند. برای تحقق این اهداف نیازمند حسابداران قضایی هستیم.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین مقیاس مقطع دکتری از مقطع ارشد بیشتر است و از طرفی با توجه به سطح معناداری می‌توان گفت که حسابداری قضایی در مقطع تحصیلی دکتری نسبت به مقطع تحصیلی ارشد بر جرم پولشویی تأثیر بیشتری می‌گذارد. در فرضیه دوم میانگین مقیاس حسابداری قضایی در سنوات کم در مقایسه با میانگین مقیاس مربوط به سنوات بالا کمتر بوده و با توجه به سطح معناداری آن می‌توان بیان داشت که تأثیر حسابداری قضایی در جرم پولشویی در میان گروه با سنوات بالاتر بیشتر از میزان تأثیر در سنوات پایین است. در بررسی فرضیه سوم میانگین مقیاس حسابداری قضایی در مردان از میانگین مقیاس مربوط به زنان بیشتر است و با توجه به سطح معناداری می‌توان گفت که حسابداری قضایی در جنسیت مرد نسبت به جنسیت زن بر جرم پولشویی تأثیر بیشتری می‌گذارد.

بنظر می‌رسد حسابدار قضایی در مقطع دکتری و با جنسیت مرد و همچنین در میان طبقات با سنوات بالا می‌تواند تأثیر بیشتری در پیشگیری از جرم پولشویی و کشف جرائم مربوط به پولشویی داشته باشد. جرم پولشویی از جمله جرائمی است که توسط مجرمان یقه سفید صورت می‌پذیرد و به دلیل اینکه جرائم ارتكابی توسط مجرمان یقه سفید عموماً پیچیده است، اثبات آن امری مشکل است که این امر توسط حسابداران با اوصاف پیش گفته به نحو آسان تری در دادگاه‌ها اثبات می‌گردد. همچنین حسابدار قضایی در گروه‌های موصوف می‌تواند به صورت ویژه‌ای اظهارات نادرست عمدی در اطلاعات مالی از قبیل زیاده‌گویی سود سهام یا درآمدها و کم‌گویی هزینه‌ها و ضررها را که منجر به پولشویی شود، کشف نمایند. همچنین این دسته از حسابداران می‌توانند پولشویی‌هایی که از طریق جعل و اثر انگشت صورت می‌گیرد را بیشتر کشف نمایند. آنان به نحو دقیق تری می‌توانند مقدار ضرر بابت سرقت پول نقد یا کالاها را مشخص نمایند و همچنین در طی محاکمه مربوط به پولشویی مدارک و شواهد کافی را به دادگاه و یا وکلای طرفین ارائه دهند.

محدودیت‌ها

با در نظر گرفتن برخی محدودیت‌ها مانند این که نمونه فقط شامل بخشی از حسابداران قضایی بود، امکان تعمیم پذیری یافته‌ها به کل جامعه قضایی وجود ندارد. ابزار این پژوهش پرسش نامه خود گزارشی بود که به دلیل این مسئله وجود سطحی از خطا امکان پذیر است. بنابراین برای رفع این محدودیت پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با حجم نمونه بزرگ‌تر و از گروه‌های مختلف جامعه قضایی ارزیابی کاراتر و کاربردی‌تری از نقش حسابداری قضایی در دادرسی جرم پولشویی صورت گیرد. همچنین پیشنهادات زیر برای توسعه تحقیق ارائه می‌شود:

- خدمات حسابداری پشتیبان دادرسی ارائه شود.^{۲۰} حسابداری پشتیبان دادرسی از جمله خدمات حسابداری قضایی است که به وکلا در تعقیب یا دفاع از یک پرونده در نظام قانونی کمک می‌کند. این حمایت می‌تواند شامل مهارت‌های گوناگونی شود، اما در نهایت باز هم متخصص بنا به درخواست وکیل باید برای دادگاه مشخص شود. حسابداران قضایی می‌توانند به مشاوره برای شرکت‌های بزرگ در مورد مسائل مالی بپردازند و بسیاری از سو تفاهات را میان سرمایه‌گذاران حل و فصل نمایند. متأسفانه این امر در نظام حقوقی ایران مغفول مانده است.

- افزایش حوزه عمل حسابداران قضایی به منظور ایجاد تصویری بهتر از نظام جمهوری اسلامی ایران در نگاه سرمایه‌گذاران خارجی انجام گیرد. استفاده از حسابداران قضایی در پیشگیری، کشف و اثبات جرائم اقتصادی موثر است و جرائم اقتصادی هم از جمله عواملی است که باعث دلسردی سرمایه‌گذاران خارجی در امر سرمایه‌گذاری می‌گردد که این امر ارتباط مستقیمی با اشتغال و معیشت مردم دارد.

۱. استانداردها و دستورالعمل‌ها از طرف مقامات نظارتی به منظور تنظیم فعالیت‌های قضایی حسابداران قضایی و همچنین ایجاد تصویری اعتمادساز، صادقانه، منصفانه و پاسخگو در حسابداران قضایی تصویب گردد. همچنین این استانداردها و دستورالعمل‌ها باید کارآمد باشد و کیفیت گزارش‌های مالی را نیز افزایش دهد.

۲. با پیچیده‌تر شدن جرائمی مانند پولشویی و نیاز بیش از پیش مشاوران حقوقی و دادگاه‌ها به حسابداران قضایی، جای خالی رشته دانشگاهی حسابداری قضایی احساس می‌گردد. در این رشته تحصیلی علاوه بر مهارت‌های حسابداری، باید مفاهیم اولیه حقوقی و مهارت‌هایی مانند

توانایی بازپرسی از متهم و اشخاص مطلع، گزارش نویسی برای دادگاه و بررسی ادله و مدارک آموزش داده شود.

پی نوشت

۱ West Virginia University	۲ Gottlieb
۳ Forensic accounting	۴ Pearson
۵ Singleton	۶ Bologna
۷ Lindquist	۸ White Collar
۹ Enron	۱۰ WorldCom
۱۱ Caliyurt	۱۲ Idowu
۱۳ Financial Action Task Force on Money laundering	۱۴ کشورهای گروه ۷ شامل کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن، بریتانیا، و ایالات متحده هستند.
۱۵ Intergovernmental	۱۶ کمیسیون اروپا و شورای همکاری خلیج فارس
۱۷ FATF (Financial Action Task Force on Money laundering)	۱۸ لاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل (بقره/۱۸۸)
۱۹ لاضرر و لاضرار فی الاسلام، اصل ۴۰ قانون اساسی	۲۰ litigation support service

منابع

- Abdolvahab, Humed. (1975).
Alghasim Alam Jameato Kuwait. [In Persian]
- Bologna, Jack. J. Lindquist, Robert. (2010).
: Wiley.
- Caliyurt, Kiymet Tunca. Idowu, Samuel O. (2012).
: Springer Berlin Heidelberg.
- Danaee, Mohamdhosein. (2004).
Bank Va Egtesad. No 50, P 17-21. [In Persian]
- Enofe, A. O. Okpako, P. O. Atube, E. N. (2013). The Impact of Forensic Accounting on Fraud Detection.
, pp 61-73.
- Goldman, Peter. (2010).
: John Wiley & Sons.
- Golduzian, Iraj. (2003).
Miazan. [In Persian]
- Tehran:

- Gottlieb, Ophir. (2014). Can Governance and Forensic Accounting Metrics Predict Stock Returns?.
PP 1-8.
- Jazayeri, Mima. (2004).
Majles Va Pazhuhesh. No 37, P 59-76. [In Persian]
- Mozafar, Mohammadreza. (2009). . Ghom: Darolfekr. [In Persian]
- Oyedokun, Godwin Emmanuel. (2014). Forensic Accounting and Investigation: A Means of Curbing Money Laundering Activities in Nigeria.
. 15 July, 1-26, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2417481.
- Pearson, Timothy A. And Singleton, Tommie W. (2008). Fraud and Forensic Accounting in the Digital Environment.
, pp. 545-559.
- Saei, Seyyed Mohamad Hadi. Saghafai, Maryam. (2013). Study The Validity Of The Opinion Expert From The Perspective Of Law And Feghh.
[In Persian]
- Soleyman, Hamid. Abdollahinezhad, Abdolkarim. (2010). Study Foundations Of Feghh . Motaleate Fegh Va Hoghooghe Eslami, NO3, P 67-93. [In Persian]
- West Virginia University. (2007). Education and Training in Fraud and Forensic Accounting: A Guide for Educational Institutions, Stakeholder Organizations, Faculty, and Students. Pp 1-70, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/217589.pdf>.
- Zeraat, Abbas. (2013). Javedaneh. [In Persian]
- Zeraat, Abbas. (2013). Javedaneh. [In Persian]